TEONIME BIBLICE ROMÂNEŞTI. TIPOLOGIE

Dr. Ana-Maria GÎNSAC
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
anamaria_gansac@yahoo.com

RÉSUMÉ La théonymie désigne la branche de l'onomastique consacrée à l'étude scientifique des noms propres de la divinité dans la culture universelle. Notre ouvrage se résume à donner une classification/ typologie des théonymes bibliques en utilisant des critères linguistiques et extra-linguistiques.
MOTS-CLÉS théonymes biblique roumaine, typologie

Literatura de specialitate privind numele proprii (Np) s-a axat de-a lungul timpului mai ales pe studiul antroponimiei şi al toponimiei. Din considerente de uz (slabă reprezentativitate în viaţa socială) sau din cauza lipsei unor teorii şi metode plauzibile de lucru, celelalte subclase onomastice au fost mai puţin cercetate. Este şi cazul numelor divinităţii. Clasificările din gramaticile româneşti[1] nu au în vedere această subclasă de Np, iar studiile de onomastică consacrate ei sunt puține.

Pentru desemnarea subclasei onomastice a numelor atribuite divinităţii sunt utilizaţi următorii termeni: (a) numele lui Dumnezeu (*Dumnezeu*, *Domnul*, *Creatorul Suprem*) şi atribute „ce conferă Creatorului Suprem individualitate [...]: *milostivul*, *preabunul* şi *preamarele*" (TOMA, 2002, p. 133 şi 138); nume divine (BROŞTEANU, 2005, p. 15); (b) „termes religieux" (POP, 1966, p. 611): *Dumnezeu*, *Domnul*, *Iisus Hristos*, *creştin*, *cruce*, *biserică*; „terminologie creştină": *Dumnezeu*, *înger*, *Zeus*, *Iisus Hristos*, *creştin* (GOICU,

[1] Pentru aceasta, vezi TOMESCU, 1998, p. 23.

BDD-A7288 © 2011 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:49 UTC)

1999, p. 6); (c) antroponime: „Antroponimul creştin cel mai important, numele însuşi al Mântuitorului" (MUNTEANU, 2005, p. 13); (d) teonime: *Iisus Hristos* este „teonimul creştin cel mai important, numele însuşi al Mântuitorului" (MUNTEANU, 2008, p. 487); de asemenea, se enumeră câteva dintre „teonimele creştine fundamentale": *Împărat ceresc*, *Dumnezeu ceresc*, *Părinte atotputernic*, *Sfântul Duh*, *Mielul lui Dumnezeu*, *Fiu al Tatălui*, *Unul-Născut*, „sintagmă" desemnând „atributul suprem al lui Iisus Hristos" (*Ibid*., p. 169).

Observăm că în limba română nu există încă un termen consacrat pentru redarea acestui tip de nume proprii. În literatura de specialitate din străinătate este utilizat termenul t e o n i m (eng. „theonym", it. „teonimo", fr. „théonyme", sp. „teónimo", dar germ. „Götternamen")[2], compus prin alăturarea termenilor *t(h)eo* (< gr. *ὁ θεός* 'God, the Deity') şi *(o)nim* (< gr. *ὄνομα*/ *ὄνυμα* 'name of a person or thing' (LIDDELL-SCOTT, s.v.). Redăm câteva dintre lucrările care aduc clarificări în acest sens:

(a) I.C.O.S. (The International Council of Onomastic Sciences), asociaţie internaţională care reprezintă şi coordonează cercetarea onomastică, include în lista terminologiei onomastice termenul *theonym* cu un înţeles general 'numele unei deităţi' şi unul particular 'numele lui Dumnezeu': „*theonym*: name of a god or of God"[3];

(b) *t(h)eo-* a devenit foarte productiv în denumirea ştiinţelor care au legătură cu teologia. CEPPELLINI (1990, p. 67) enumeră câţiva termeni formaţi cu „prefixul" *teo-*: *teodicéa* (ramură a teologiei care studiază dreptatea divină), *teología* (disciplina care studiază divinitatea), *tèologo* (persoană care studiază religia), *teocrazía* (adunare sacerdotală în numele lui Dumnezeu), *teofanía* (arătarea lui Dumnezeu), *teonimía* (studiul numelor lui Dumnezeu);

(c) IGLESIAS OVEJERO (2000, p. 43) include subclasa teonimelor (numele care se dau divinităţii în religiile monoteiste şi politeiste) în categoria numelor de fiinţe animate nemuritoare:

---

[2] Termenul este utilizat de BRENDLER (2004, p. 69): „theonyme (Götternamen)"; HELLER (1971, p. 43): „*theonym* (god name)", „*theonymic* indications"; VAXELAIRE (2007, p. 408): „le *théonyme* [s.n.] a une fonction désignatrice particulière et, puisqu'il désigne Dieu, il hérite de son caractère divin".

[3] Vezi http://www.icosweb.net/index.php/terminology.html.

BDD-A7288 © 2011 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:49 UTC)

> **Théonyme* (esp. **teónimo*), m. Nom propre ou surnom, ou au pluriel, la constellation d'entre eux (< **polyonymie*), série des noms/ surnoms pour désigner le même référent: esp. *Jesús*, *Cristo*, *Salvador*, etc., que l'on donne à Dieu dans les religions monothéistes ou aux divinités dans les religions polythéistes. Il faut éviter le risque de sociocentrisme qui consisterait à écarter ces types de noms de l'inventaire des NP sous prétexte que ces divinités seraient 'fausses'.

Alcătuit prin alăturarea cuvintelor de origine greacă *teo* şi *(o)nimie*, termenul t e o n i m i e desemnează acea ramură a onomasticii care studiază numele atribuite divinităţii în decursul istoriei, în toate spaţiile culturale. În continuare, ne propunem să oferim o clasificare a teonimelor biblice româneşti, pornind de la un corpus alcătuit pe baza ediţiei sinodale a Bibliei din 1988.

1. Criteriul cultural

— teonime specifice Vechiului Testament şi Noului Testament;
— teonime fiinţiale (*Dumnezeu*, *Domn*, *Împărat*, *Veşnic* etc.) şi personale (*Tatăl*, *Fiul*, *Sfântul Duh*, *Mântuitorul*, *Creatorul*, *Mângâietorul* etc.).

2. Criteriul lingvistic

Din punct de vedere lexico-gramatical, potrivit teoriei clasice, categoria numelor proprii nu se distinge foarte mult de cea a numelor comune (Nc), întrucât că nu deţine suficiente mărci de individualizare proprii în raport cu cea din urmă. Analizând acest aspect, JONASSON (1994, p. 32-38) propune o tipologie a numelor proprii pe baza caracteristicelor formale ale acestora.

(a) Există, pe de o parte, forme monolexicale utilizate, în general, pentru desemnarea persoanelor şi a locurilor, care sunt considerate n u m e p r o p r i i p u r e („purs", „non-descriptifs", „opaques"): *Bucureşti*, *Paris*, *Ion*, *Maria*, *Allah*, *Buda*, *cf. Iahve/ Iehova*, *Elohim*, *Hristos*, *Iisus*, *Mesia*, *Emanuel* etc. Acestea sunt forme nominale specializate în rolul de nume proprii, uşor recognoscibile, fără conţinut lexical, numite de VAN LANGENDONCK (2004, p. 439) „prototipice". Tot monolexicale sunt şi

BDD-A7288 © 2011 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:49 UTC)

numele proprii descriptive neopacizate (în cazul cărora legătura cu apelativul omonim este încă vizibilă): *Domnul*, *Atotputernicul*, *Atotţiitorul*, *Mântuitorul*, *Cuvântul*, *Învăţătorul*, *Împăratul*, *Arhiereul*, *Unsul*, *Judecătorul*, *Mijlocitorul*, *Ziditorul* etc. În categoria numelui propriu aceşti membri sunt mai puţin prototipici.

(b) Există şi nume proprii plurilexicale, formate din mai multe nume comune, descriptive, adesea articulate, „véritable description du particulier qu'ils désignent" (JONASSON, 1994, p. 36): *Piaţa Unirii*, *Pârâul Sec*, *cf. Duhul Sfânt*, *Duhul Adevărului*, *Unsul lui Dumnezeu*, *Fiul lui Dumnezeu*, *Fiul Omului*, *Capul Bisericii*, *Cel Veşnic*, *Păstorul cel Bun*, *Răsăritul cel de Sus* etc. Acestea sunt numite şi n u m e p r o p r i i d e s c r i p t i v e. Ele nu sunt desemantizate total, apelativul din componenţa lor lăsând să se întrevadă motivaţia care s-a aflat la baza creării lor.

(c) Un tip morfologic plurilexical, care îmbină un nume propriu „pur" şi unul sau mai multe nume comune, este cel m i x t: *Statele Unite ale Americii*, *Ştefan cel Mare*, *cf. Domnul Savaot*, *Adam cel de pe urmă* etc.

Dacă antroponimele şi toponimele sunt considerate, în principiu, nume proprii „pure" din punct de vedere lexico-gramatical, deci prototipice, numele proprii descriptive şi mixte, considerate neprototipice, sunt asociate altor tipuri de subclase onomastice (nume de divinităţi, nume de instituţii, străzi, parcuri, aştri etc.), considerate mai puţin reprezentative în cadrul sistemului categorial onomastic.

Teoria efectului de prototip ne permite să încadrăm în subclasa onomastică a teonimelor diferite tipuri de forme (simple şi complexe) şi de valori gramaticale (substantive, verbe, adjective, adverbe).

2.1. Criteriul formal

(a) forme simple (monolexicale)

— pure, prototipice: *Dumnezeu*, *Iisus*, *Hristos*, *Emanuel*, *Elohim*, *Iahve/ Iehova*, *Mesia*, *Adonai*;

— provenite din nume comune: *Fiul*, *Tatăl*, *Mântuitorul*, *Creatorul/ Făcătorul/ Ziditorul*, *Părintele*, *Învăţătorul*, *Împăratul*, *Cârmuitorul*, *Stăpânul*;

(b) forme complexe (plurilexicale)

— pure (Np + Np) *Iisus Hristos*;

BDD-A7288 © 2011 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:49 UTC)

— descriptive (Nc + Nc): *Duhul Sfânt*, *Fiul Omului*, *Fiul Celui Preaînalt*, *Unul-Născut*, *Alesul lui Dumnezeu*, *Începătorul mântuirii*, *Mângâierea lui Israel*, *Pricinuitorul mântuirii veşnice*, *Păstorul sufletelor*, *Lumina lumii*;

— mixte [Np + (*cel* etc. +) Nc]: *Dumnezeu cel viu*, *Domnul Savaot*, *Dumnezeul păcii*, *Rădăcină din Iesei*, *Stea din Iacov*.

2.2. Criteriul gramatical

— substantive: *Dumnezeu*, *Părinte*, *Tată*, *Fiu*, *Stăpân*, *Judecător*, *Lumină*, *Prunc*, *Odraslă*, *Mlădiță*, *Luceafăr*;

— adjective substantivizate: *Puternicul*, *Atotputernicul*, *Preaînaltul*;

— numerale substantivizate (+ participiu): *Unul* (*Treimea*, în terminologia teologiei), *Unul-Născut*;

— verbe substantivizate: *Ziditoriul*, *Făcătorul*, *Creatorul*, *Răscumpărătorul*, *Izbăvitorul*, *Ocrotitorul*, *Mântuitorul*, *Mângâietorul*, *Răzbunătorul*, *Judecătorul* etc.;

— substantiv + adjectiv: *Dumnezeu adevărat*, *Împăratul veşnic*, *Duhul Sfânt*;

— substantiv + substantiv(e): *Soarele dreptății*, *Dumnezeul dreptății*, *Fiul Omului*, *Duhul dreptății*, *Dumnezeul izbândelor*, *Începătorul mântuirii*, *Capul Bisericii*, *Lăstarul legământului*, *Lumina popoarelor*, *Lumina lumii*, *Soarele dreptății*, *Pâinea vieții*, *Creatorul cerului și al pământului*, *Domnul Dumnezeu*, *Pâinea vieții*, *Domnul Iisus Hristos*, *Duhul adevărului*, *Domnul puterilor* etc.

Grupuri nominale:

(a) pronume demonstrativ + adjectiv: *Cel Tare*, *Cel viu*, *Cel vechi de zile*, *Cel Atotputernic*, *Cel Preaînalt*/ *Cel înalt*, *Cel veşnic* etc.;

(b) pronume demonstrativ + *care*/ *ce* + determinare verbală: *Cel ce dă răsplată*, *Cel ce te-a zidit*, *Cel ce vă sfințește*, *Cel ce judecă tot pământul*, *Cel ce este*/ *sunt*, *Cel ce surpă războaie*, *Cel ce merge pe ceruri* etc.;

— expresii copulative: *Dumnezeu este iubire*, *Dumnezeu este lumina lumii*, *Dumnezeu este pâinea vieții*, *Dumnezeu este tare*, *Dumnezeu este biruitor* ;

— apoziții nominale: „Dumnezeu *Tatăl*”; „Dumnezeu *Creatorul*”; „Iisus Hristos *Judecătorul*”; „Hristos *Mântuitorul*”; „Domnul *Dumnezeul părinților voștri*” etc.

2.3. Criteriul stilistic

— teonime metaforice simple: *Leul*, *Mielul*, *Lumina*, *Viața*, *Mlădița*, *Luceafărul*, *Mirele*, *Stânca*, *Îngerul*, *Lăstarul*, *Calea*, *Adevărul*;

BDD-A7288 © 2011 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:49 UTC)

— teonime metaforice complexe: *Păstorul cel bun*, *Piatra cea din capul unghiului*, *Răsăritul cel de sus*, *Soarele dreptăţii*, *Apa cea vie*, *Stânca de poticnire*, *Viţa de vie*, *Sceptrul din Israel*, *Rădăcina din Iesei*.

2.4. Criteriul semantic (în contextul textului sacru)

— teonime opace din punct de vedere semantic: *Emanuel*, *Hristos*, *Iisus*, *Iahve/ Iehova*, *El-Roi*, *Iahvé*, *Iahvé-Nissi*, *El-Olam*, [Domnul] *Savaot*, *Mesia*, *Alfa şi Omega*;

— teonime descriptive (transparente semantic), de obicei traduceri din limba sursă: *Făcătorul cerului şi al pământului*, *Dumnezeu Atotputernicul*, *Dumnezeul dreptăţii*;

— teonime monoreferenţiale, indiferent de context (nume personale); de exemplu, numele *Iisus Hristos*, *Mesia*, *Emanuel* îl desemnează numai pe Fiul lui Dumnezeu, ca persoană; *Făcătorul cerului şi al pământului* este asociat cu Dumnezeu Tatăl, precum *Duhul Sfânt* este întotdeauna numele celei de-a treia persoane treimice; *Elohim/ Dumnezeu*, în schimb, este numele generic al lui Dumnezeu, putând desemna, în particular, pe fiecare dintre cele trei persoane treimice.

BIBLIOGRAFIE

B 1988 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a P.F. Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Biserici Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988.

BRENDLER = A. Brendler *et al.*, *Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für Studium der Onomastik*, Baar-Verlag, Hamburg, 2004.

BROŞTEANU = Monica Broşteanu, *Numele lui Dumnezeu în Coran şi în Biblie*, Editura Polirom, Iaşi, 2005.

CEPPELLINI = Vincenzo Ceppellini, *Dizionario grammaticali*, De Agostini, Novara, 1990.

GOICU = Simona Goicu, *Termeni creştini în onomastica românească*, Editura Amphora, Timişoara, 1999.

HELLER = L. G. Heller, „Theonymic indications of a Distant Indo-European/ Sumerian Relationship?", în *Names*, 19, 1971, p. 43-46.

BDD-A7288 © 2011 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:49 UTC)

IGLESIAS OVEJERO = Ángel Iglesias Ovejero, „Pour une terminologie univoque de la désignation onomastique: Noms de Noms Propres", în Dieter Kremer (ed.), *Onomastik. Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung, Trier, 12.-17. April 1993*, vol. II, Max Niemeyer, Tübingen, 2000, p. 41-57.

JONASSON = Kerstin Jonasson, *Le nom propre. Construction et interprétations*, Duculot, Louvain-la-Neuve, 1994.

LIDDELL-SCOTT = Henry George Liddel, Robert Scott, *A Greek – English Lexicon*, A New Edition Revised and Augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of Roderick McKenzie et al., With a revised supliment, Clarendon Press, Oxford, 1996.

MUNTEANU = Eugen Munteanu, *Un caz de inconsecvență ortografică cu motivație confesională: I(i)sus H(ch)ristos*, în „Idei în dialog", 8 (11), august, 2005, p. 13-16.

MUNTEANU = *Lexicologie biblică românească*, Humanitas, Bucureşti, 2008.

POP = Sever Pop, „Recueil posthume de linguistique et dialectologie", în *Acta Philologica*, Tomus IV, Printed in Belgium, Éditions J. Duculot, Gembloux, 1966.

TOMA = Stela Toma, „Numele lui Dumnezeu în textele româneşti cantemiriene", în Stela Toma, *Filologie şi literatură. Cercetări. Studii*, Editura „Semne", Bucureşti, 2002, p. 133-146.

TOMESCU = Domnița Tomescu, *Gramatica numelui propriu*, Editura All Educational, Bucureşti, 1998.

VAN LANGENDONCK = Willy van Langendonck, „Towards a Synchronic Typology of Proper Names", în Van Nahl *et al.* (ed.), *Namenwelten. Orts- und Personennamen in historischer Sicht*, Walter de Gruyter, Berlin, 2004, p. 437-449.

VAXELAIRE = Jean Louis Vaxelaire, *Les noms propres. Une analyse lexicologique et historique*, Avant-propos de François Rastier, Honoré Champion Éditeur, Paris, 2005.

BDD-A7288 © 2011 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:49 UTC)